

კითხვებს ლიტურგიკულ საკითხებზე პასუხობს
ფილოლოგიისა და თეოლოგიის დოქტორი, პროფესორი, ბელატიის
მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი
დეკანოზი ბიძინა გუნია

- ა) ინფორმაცია ლიტურგიკულ საკითხებზე შეგიძლიათ მოიძიოთ საპატრიარქოს განათლების ცენტრის ვებ-გვერდზე – „ცნობარი მედავითნეებისთვის“ <http://venakhi.ge/medavitne.html>
ბ) კითხვები თქვენთვის საინტერესო ლიტურგიკულ საკითხებზე გამოგზავნეთ **ელ-ფოსტაზე: davati@venakhi.ge ან svetitskhoveli@gmail.com**
გ) ინფორმაცია და პასუხები გარდა ზემოაღნიშნული ვებ-გვერდისა, იხილეთ აგრეთვე „ფეისბუქზე“ - მამა ბიძინა გუნია.

შენიშვნა: იხ. „საპატრიარქოს უწყებანი“ –
№36 (695) 31.10-6.11.2013წ. გვ. 4 და №37 (696) 7-13-11.2013წ. გვ. 5.

კითხვა 10: რას გვეტყოდით ლიტურგიკული დროისა და სივრცის შესახებ?

პასუხი: თავდაპირველად შევნიშნავთ, რომ დროისა და სივრცის საკითხების განხილვისას, უპირატესად, **ლიტურგიკულ, ევქარისტიალ დროსა და სივრცეს ვგულისხმობთ**, და ნაკლებად – ფიზიკურ, ან თუნდაც ბიოლოგიურ დროსა და სივრცეს. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ მეცნიერული აზრი არ ითვალისწინებს, ან საერთოდ უარყოფს უხილავი სამყაროს არსებობას, ღვთის მიერ ქვეყნიერების შექმნას, რაც, საბოლოოდ, მატერიაზე, სიცოცხლის საზრისსა თუ სამყაროს ხვედრზე არასრული წარმოდგენების ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს, და, **გარკვეულწილად, დროსა და სივრცესაც ეხება.**

ფიზიკურ და ბიოლოგიურ დროსა და სივრცეზე საუბარი თანამედროვე ფიზიკისა და ბიოლოგიის მიღწევათა (და სათანადო ტერმინების) ცოდნას მოითხოვს, **ლიტურგიკულ დროსა და სივრცეზე** მსჯელობა კი უმთავრესად წმინდა წერილზე დაყრდნობით, საღვთისმეტყველო სწავლების გათვალისწინებითაა შესაძლებელი.

მეცნიერული აზრისა და მისი მეთოდების გათვალისწინება სამყაროს შემეცნების პროცესში უადრესად მნიშვნელოვანია, მაგრამ **რწმენის** ფაქტორის, საეკლესიო სწავლების იგნორირება, არამართებულ დასკვნებამდე მიგვიყვანს, რის შესახებაც სავსებით ცხადად საუბრობენ წმიდა მამები:

– **წმ. იოანე ოქროპირი** (IV ს.): „...ხედავ კი, რომ **ღვთაებრივ საქმეთა განჩხრეკა** (ოდენ - დკ. ბ.გ.) გონებით, გმობაა?“ (ოქროპირი 2004: 655);

– **წმ. ისიდორე პელუზიელი** (V ს.): „**არ უნდა ვეძიებდეთ ბუნებით მტკიცებულებებს იმაში, რაც ზე-ბუნებრივია**“ (საგანძური...2001: 78);

– **ღირსი მაქსიმე აღმსარებელი** (VII ს.): „**რისთვის და რა შექმნა ღმერთმა - გამოიძიე, რადგან ამის გაგება შესაძლებელია, მაგრამ როგორ და რატომ, და რადგან ღიდი ხნის წინ შექმნა, - ამას ნუ გამოიკვლევ, რადგან ამის შეცნობა შენს გონებას არ ძალუძს**“: ... „**გონებით ბრძნობა თუ არ მოთოკე, შეიძლება უფსკრულში გადაიხეხო**“ (საგანძური...2001: 38).

მრავალი სხვა მსგავსი ციტატის მოხმობა შესაძლებელია, მაგრამ საკითხის ამგვარი წარმოჩენით, ჩვენ მეცნიერულ აზრსა და ეკლესიურ მოძღვრებას კი არ ვუპირისპირებთ ერთმანეთს, არამედ **რწმენისა და ცოდნის** ერთიანობის აუცილებლობაზე მივუთითებთ, რაც ეკლესიის მამათა ღვთივსულიერი სწავლების ერთ-ერთი ქვაკუთხედი.

მართლმადიდებლური სწავლებით, სამყარო თვითმყოფადი არ არის, არამედ ღვთის მიერაა შექმნილი. უწყება სამყაროს შექმნის შესახებ ბიბლიაში გადმოცემულია სიტყვებით - „**დასაბამად ქმნა ღმერთმან ცაჲ და ქვეყანაჲ**“. სიტყვა

„დასაბამად“, იმ საწყის მომენტზე მიუთითებს, რომელშიც შეიქმნა უხილავი და ხილული სამყარო (ღვთისმეტყველება 1994: 172). ამასთან, ხილული სამყარო ორ ეტაპად არის შექმნილი. თავდაპირველად, საწყის მომენტში, ღმერთმა არაფრისგან სიტყვით პირველმატერია - თავდაპირველი ნივთიერება შექმნა, შემდეგ კი ბიბლიურ ექვს დღეში მოაწყო იგი (ღვთისმეტყველება 1994: 196). ეს საწყისი მომენტი არის ზღვარი დროსა და მარადისობას შორის. ამ მომენტიდან (რომელსაც არა აქვს ხანგრძლივობა) იწყება სამყაროში სხვადასხვა პროცესები, რომლებიც განაპირობებენ კიდევ დროის არსებობას. უფრო ზუსტად, სამყაროს გარეშე არ არსებობს დრო. მართებულა, ასევე, თუ ვიტყვით, რომ ღმერთმა შექმნა სამყარო არა დროში, არამედ დროსთან ერთად (ღვთისმეტყველება 1994: 173).

უხილავი, სულიერი სამყარო ზეციურია, ხოლო **ხილული**, ნივთიერი კი – მიწიერი. ისინი ერთმანეთსაც ავსებენ და ამავე დროს ორ განსხვავებულ (ქმნულ) სამყაროდაც რჩებიან. ზეციურ, უხილავ სამყაროს ამ ერთობაში იერარქიულად უპირატესი ადგილი უკავია მიწიერ, ხილულ სამყაროსთან მიმართებით. საეკლესიო სწავლებით **უხილავ** სამყაროში არ არის დრო და სივრცე, ხოლო **ხილული** სამყარო კი დროისა და სივრცის კანონებს ექვემდებარება (სამაგიდო...1983: 7).

წმ. დიონისე არეოპაგელის (I) სწავლებით, მხოლოდ ღმერთია მარადიული, ხოლო ქმნული სამყაროს მარადიულობა წარმოადგენს გარკვეულ შუალედს დროსა და მარადისობას შორის. წმინდა მამები არც უპირისპირებდნენ ერთმანეთს დროსა და მარადისობას, რის გამოც ქმნული სამყაროს მარადისობას დროსთან მიმართებაში განიხილავდნენ. ამდენად, გარკვეული თვალსაზრისით, შეიძლება ითქვას, რომ **მარადისობა გაჩერებული დროა, ხოლო დრო კი – მოძრაობა მარადისობა** (ღვთისმეტყველება 1994: 174).

მართლმადიდებლური მოძღვრების მიხედვით, „**ეკლესია აღემატება ქმნილების ყველა მოაზრებად საზღვარს: როგორც დროითს, ისე – მატერიალურს. ეკლესია ისეთი განსაკუთრებული „საღმრთო განზომილებაა“**, რომელშიც შეზღუდულობის ჩვენეული კანონები არ მოქმედებენ. რადგან მარადიული და უსასრულოა ღმერთი, ესე იგი ჩვენც, ცვხოვრობთ რა ეკლესიაში, ვეზიარებით და ვხდებით რა მისი სხეული, ღვთაებრივი მარადიულობისა და უსასრულობის ამ განზომილებაში ვხვდებით. ჩვენ ვხდებით თანამედროვე, თანადამსწრე და მოწმე მოციქულებისა, სამყაროს შექმნისა და ადამიანთა და სამყაროს ხსნის შესახებ საღმრთო განგებულების ისტორიის სხვა მრავალი მოვლენისა“ (საიდუმლოებანი 2010: 18).

იგივეს ადასტურებს სხვაც – „**ჩვენი გარემომცველი ფიზიკური სამყარო, კოსმოსი ადამის ცოდვის შედეგად დასნეულებულია და ბოროტებისაგან გათავისუფლების ყოველი აქტი ამ სამყაროსთვის არა მხოლოდ სულიერ, არამედ ფიზიკურ ხასიათსაც ატარებს. ყველა საეკლესიო საიდუმლოებასა და მღვდელმსახურებაში საღმრთო მადლი გამუდმებით ზემოქმედებს ადამიანის სულზე, სამშინველსა და სხეულზე – მათ განუყოფელ ფსიქოფიზიკურ ერთობაში. აქ, ქრისტეს ეკლესიაში არა მარტო ადამიანის პიროვნების სულიერი მხარის გაჯანსაღებისათვის აღევლინება ღოცვა, არამედ ყოველთვის სრულდება სიმბოლური ფიზიკური მოქმედებები, რომელნიც ჩვენი სხეულისა და ჩვენი გარემომცველი მატერიალური სამყაროს განათლება-გასხივოსნებისაკენ არიან მოწოდებულნი“ (საიდუმლოებანი 2010: 82).**

წმ. ევრემ ასურის სწავლებით: „...წარღვნის გამო შეწყდა თესვა და მკა, აირია და დაირღვა დროთა მდინარეობა, მათი წესრიგი, მაგრამ ღმერთი მიწას კვლავ უბრუნებს იმას, რაც წაართვა და ბრძანებს: ვითარცა ვჰყავ და ყოველთა დღეთა ქუეყანისათა თესვად და მკად, სივრილე და სიცხე, ზაფხული და არე, და დღე და ღამე არა მოაკლდენ (დაბ. 8.22). რამეთუ წარღვნისას, წვიმის გამო, ღამე იყო 40 დღე, ხოლო მთელი წლის განმავლობაში, სანამ არ გაშრა მიწა, ზამთარი გრძელდებოდა ზაფხულის გარეშე“ (ასური 2003: 503).

აქ უპრიანია წმ. იოანე ოქროპირის ერთ სწავლების მოხმობაც, რომლის მიხედვითაც: „...ყოველივე არათუ ბუნების ძალებით განეგება, არამედ ღვთის ნებას მორჩილებს და ექვემდებარება. ამ ნებამ შექმნა ბუნება და ყოველივე მის მიერვე იმართება. ხან უცვლელობას უნარჩუნებს ბუნების კანონებს, ხან კი როცა სურს, იოლად ცვლის მათ, რათა საპირისპიროდ მოქმედებდნენ“ (ოქროპირი 2005: 301).

ამდენად, ყოველივეს წარმმართველი უფალია და მას მორჩილებს დროც და სივრცეც. ეს ეხება როგორც ფიზიკურ, ასევე ბიოლოგიურ დროსა და სივრცეს, რომლებიც არაცოცხალი და ცოცხალი მატერიის, მათში მიმდინარე პროცესების დაკვირვებისა და შესწავლისათვის, ან, თუნდაც, ფიზიკური სამყაროს მოდელირებისათვისაა შემოღებული. თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ უხილავი სამყაროს არსებობას, და იმ პროცესებს, რომლებიც ადამის ცოდვით დაცემას მოჰყვა: – „შეიბღალა თავდაპირველი - სუფთა დრო“, „ფიზიკური სამყარო, კოსმოსი ... დასნეულდა“, „აირია და დაირღვა დროთა მდინარეობა, მათი წესრიგი“, „მთელი სამყარო ბანახლებას მოელის“ და სხვა, უცილობლად ხდება საჭირო დროისა და სივრცის ცნებათა გაფართოება, კერძოდ ლიტურგიკული – ევქარისტული დროისა და სივრცის ცნების შემოღების აუცილებლობა; უფრო ზუსტად – მისი რეალურად არსებობის აღიარება, რაც საგრძნობლად აფართოებს ჩვენს თვალსაწიერს ორივე სამყაროს (უხილავისა და ხილულის) თანამყოფობისა და ურთიერთმიმართების შესახებ. რეალობის ამგვარი აღქმა მორწმუნე ადამიანის გულისა და გონების მიწიდან მოწყვეტისა და მარადისობისკენ მიქცევის საქმეს ემსახურება. ეს დროისა და სივრცის ის გააზრებაა, რომლის მეშვეობითაც ყოველ არსებაში, საგანსა თუ მოვლენაში ღვთის ხელი, საღმრთო განგებულება განიჭვრიტება.

ეკლესიის წიაღში დროში მარადისობა განცხადდება, რის გამოც დრო კარგავს თავის ძირითად ფიზიკურ თვისებას – **შეუქცევადობას**, რაც საეკლესიო დღესასწაულთა განმეორებადობითა და მათი განმაახლებელი მოქმედებითაა განპირობებული. მართლაც და, **დღესასწაული, წარსულ დროში აღსრულებული, კვლავაც მუდამ აღსრულება** და ამდენად, დროით არაა შემოსაზღვრული. იგი დროის მიღმიერია და ასე იქნება მეორედ მოსვლამდე, რის შემდგომაც უამი აღარ აღირიცხება დღეებითა და ღამეებით (დამასკელი 2000: 343).

დღესასწაულთა დღესასწაული - **მაცხოვრის ბრწყინვალე აღდგომის** დღე, არ არის მარტოოდენ კალენდარული თარიღი, **იგი მარადიული რეალობაა**. ასევე, თაბორის მთაზე **მაცხოვრის ფერისცვალება** არ იყო **ფიზიკური დროითა და სივრცით შემოსაზღვრული მოვლენა**. ასე განვსაჯოთ, ფერისცვალებისას მაცხოვარში არავითარი ცვლილება არ მომხდარა, თვით მის ადამიანურ ბუნებაშიც კი. ცვლილება მოხდა მოციქულთა სულებში, მათ ცნობიერებაში, მიეცათ რა უნარი გარკვეული დროით (ადამიანური ზღვრული შესაძლებლობიდან გამომდინარე) ეხილათ ღვთაებრივი მადლით შემოსილი უფალი. ეს იყო მოციქულთათვის ისტორიიდან – დროის მდინარეებიდან განსვლა და მარადიულ რეალობასთან ზიარება (ღვთისმეტყველება...1991: 242).

იგივე ითქმის სხვა დღესასწაულებზეც, თუნდაც **ღმრთის განცხადების – ნათლისღების** დღესასწაულზე, რომლის დროსაც არათუ უფალი განიწმინდა იორდანეში, არამედ განწმინდა მიწა და წყალი და თვით იოანე ნათლისმცემელიც. ეს საიდუმლო დღესაც განსწმენდს ყველას, ვინც ნათლისღებით ეკლესიის წიაღში დაივანებს, ხოლო ღვთის ნების გამოძიებითა და მისი აღსრულებით, წუთისოფლიდან განსვლის უამს გარდაიცვლება კიდევ სიკვდილიდან სიცოცხლეში.

ამგვარად, **მართლმადიდებლურ თეოლოგიაში დროსა და სივრცეს მისტიკური, სულიერი მნიშვნელობა ენიჭება** და, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გაეკლესიურების გზით ლიტურგიკულ ხასიათს იძენს. **ლიტურგიკული დროის მსვლე-**

ლობა, განსხვავებით ფიზიკურისაგან, არ არის სწორსაზოვანი. მის მდინარებას წრიული ხასიათი აქვს, რაც, სიმბოლურად, მარადისობასთან მის კავშირზე მიანიშნებს. აღნიშნულის დადასტურებაა უდიდესი საეკლესიო დღესასწაულები და საღმრთო ლიტურგია.

საგულისხმოა, რომ ლიტურგიკული - ეგქარისტული დროისა და სივრცის არსებობა და მისი მიმართება ადამიანთან, სწორედ რომ ხილულ სამყაროში განცხადდება, და განცხადდება კაცთა მოდგმის ხსნისათვის ღვთის განგებით აღსრულებულ ამა თუ იმ სასწაულში, რის დასტურადაც ბიბლიიდან რამდენიმე მაგალითს მოვიხმობთ:

1. „და აჰა, ესერა, აღძრვაჲ იყო დიდი ზღუასა შინა, ვიდრე დაფარვადმდე ნავისა ღელვათაგან, ხოლო თავადსა ეძინა. და მოუძღეს მას მოწაფენი მისნი და

აღადგინეს იგი და ეტყოდეს: „უფალო, მიძსენენ ჩვენ, რამეთუ წარვწყმდებით“. და თავადმან პრქუა მათ: „რახსა შეშინდით, მცირემოროშმუნენო?“ მაშინ აღდგა და შეპრისხნა ქართა მათ და ზღუასა. და იქმნა მეესეულად დაყუდება დიდ“ (მთ. 8, 24-26);

2. „მიუგო პეტრე და პრქუა მას: „უფალო, უკუეთუ შენ ხარ, მიბრძანე მე მისგლად შენდა წყალთა ამით ზედა“. ხოლო მან პრქუა: „მოვედ!“ და გარდამოვიდა პეტრე ნავით, და ვიდოდა წყალთა მათ ზედა და მოვიდოდა იესუსა. და ვითარცა იხილა ქარი იგი ძლიერი, შეეშინა და იწყო დანთქმად, ღაღად-ყო და თქუა: „უფალო, მიძსენ მე!“ და მეესეულად განყო პელი იესუ, უპყრა მას და პრქუა: „მცირემოროშმუნენო, რახსა შეორგულდი?“ (მთ. 14, 28-31);

3. „...ამენ გეტყჲ თქუნენ: უკუეთუ გაქუნდეს სარწმუნოებაჲ და არა შეორგულდეთ, არა ხოლო ღელქისაჲ ამის ჰყოთ, არამედ პრქუათ თუ მთასა ამას: „აღიფხუერ ამიერ და შთავარდი ზღუასა!“ - იყოს ეგრეთ. და ყოველსა, რაოდენსა ითხოვდეთ ლოცვასა შინა სარწმუნოებით, გეყოს თქუნენ“ (მთ. 21, 21-22).

და კვლავ დავძენთ. „ცდომილების შემდეგ ადამიანმა, რომელმაც „უგონებო პირუტყვებს ჰბაძა და მათ ემსგავსა (ფს. 48.13), თავის თავში უგუნური გულის-თქმა მოაზროვნე ბონებაზე გააბატონა, რადგან ეურჩა იგი უფლის მცნებას. ამიტომ, მორჩილი ქმნილება აუმხედრდა შემოქმედისგან ხელდასხმულ მთავარს, ...“ (ჭელიძე 2007: 357).

ამგვარად, უფალი შეისმენს სარწმუნოებით აღვლენილ ყოველ ლოცვას, თუ ისინი ადამიანთა ხსნას, ღვთის განგებულების აღსრულებას ემსახურებიან, რის დროსაც ღვთის უმთავრესი მოთხოვნა ადამიანთა მიმართ შეუორგულბელი და მტკიცე სარწმუნოება გახლავთ, რომ ღვთის სათნოდ მცხოვრები ადამიანები ბუნებაზე ისეთივე უფლებით სარგებლობენ, როგორითაც უცოდველი ადამი სარგებლობდა. ამიტომაც მათ მორჩილებით (უფლის მიერ) დროცა და სივრცეც და ყოველივე, რაც მათში არსებობს, რისი ნათელი დადასტურება თუნდაც ისუ ნავესის ცხოვრების ერთ-ერთი ეპიზოდია:

– „მაშინ იტყოდა ისო უფლისა მიმართ დღესა მას, ... და თქუა ისო: დადევინ მზე ვაბაონსა ზედა და მთოვარე პევსა ზედა იალონისასა, ვიდრემდის უბრძანო ერსა ამას. და დადგა მზე და მთოვარე დადგომით, ვიდრემდის სძლო უფალმან მტერთა მათთა. არა, აჰა ესერა, ესე ყოველი წერილ არს წიგნსა სიმართლისასა? და დადგა მზე საშუვალ ცასა, არა ვიდოდა დასლვად სრულიად დღის ერთის“ (ისო ნავესი 10, 12-13).

ასევე გავიხსენებდით ფერისცვალების შემდგომ თაბორის მთიდან მაცხოვრის დაბრუნების მომდევნო დღეს, როცა მასთან განკურნებისათვის ეშმაკეული ყმაწვილის მამა მივიდა (ივანოვი 2002: 225):

– „...ხოლო იესო პრქუა მას: „უკუეთუ ძალ-გიც რწმუნებად, ყოველივე შესაძლებელ არს მორწმუნისა“: და მეყსეულად *Рма-ყო* მამამან მის ყრმისამან და თქუა ცრემლით: „*მრწამს, უფალო, შემეწიე ურწმუნობასა ჩემსა*“ (მკ. 9, 23-24).

ამდენად, მოხმობილ მაგალითებში უმთავრესი აქცენტი რწმენაზე კეთდება, რაც უაღრესად მნიშვნელოვანი გარემოებაა და რის საფუძველზეც **პას-პპნოთ**, რომ **ლიტურგიკული დროისა და სივრცის** თვისობრიობა, განსხვავებით ფიზიკური თუ ბიოლოგიური დროისა და სივრცისაგან, **პირდაპირ დამოკიდებულებაშია ალაშიანის ცნობიერებასთან**, რომელიც ღვთისკენ, შემოქმედისაკენ არის მიმართული!

დამოწმებული ლიტერატურა:

- ასური 2003: Св. Ефрем Сирин. Творения т. 3. Калуга: ОАО „Калужская типография стандартов“, 2003.
- დამასკელი 2000: წმიდა იოანე დამასკელი. მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმიწევნითი გადმოცემა (თარგმანი და შენიშვნები ედიშერ ჭელიძისა). თბილისი: თბილისის სასულიერო აკადემიის გამომცემლობა, 2000.
- ივანოვი 2002: Иванов А. Руководство к изучению книг Священного Писания Нового Завета. С.-Петербург: Издательство „Воскресенье“, 2002.
- ოქროპირი 2004: Св. Иоанн Златоуст. Творения т. 11, книга 2-я. С.-Петербург: издание С.-Петербургской Духовной Академии, 2004.
- ოქროპირი 2005: Св. Иоанн Златоуст. Творения т. 5, книга 1-я. С.-Петербург: издание С.-Петербургской Духовной Академии, 2005.
- საგანძური...2001: Сокровищница духовной мудрости (составитель М. Нейгум). Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2001.
- საიდუმლოებანი 2010: მართლმადიდებლური ეკლესიის საიდუმლოებანი (თარგმნა მღვდელმა არჩილ ხაჩიძემ). თბილისი: 2010.
- სამაგიდო....1983: Настольная книга священнослужителя, т.IV. Москва: издание Московской Патриархии, 1983.
- ღვთისმეტყველება...1991: Мистическое Богословие. Лосский Вл. Киев: Издание ассоциации „Путь к истине“, 1991.
- ღვთისმეტყველება 1994: Догматическое Богословие. Архимандриты Алипий и Исаия. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994.
- ჭელიძე 2007: ჭელიძე ე. სპეკალი მართლმადიდებლობისა. თბილისი: გამომცემლობა „ალილო“, 2007.